

Acta

van de Generale Synode Harderwijk 2011-2012

van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Hoofdstuk 4

Rechtspraak

HOOFDSTUK 4, RECHTSPRAAK

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met:
[Deputaten administratieve ondersteuning <dao@gkv.nl>](mailto:dao@gkv.nl)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Artikel 38

Deputaten appelzaken

Materiaal:

1. rapport deputaten appelzaken d.d. 24 november 2010;
2. aanvullend rapport d.d. 30 mei 2011.

Besluit 1:

deputaten appelzaken decharge te verlenen.

Besluit 2:

opnieuw een deputaatschap voor appelzaken bij de generale synode te benoemen, dat de behandeling van bezwaarschriften op de generale synode voorbereidt.

Besluit 3:

de Regeling voor de appelprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (regeling 2011 met aanpassing van artikel 1) vast te stellen (zie bijlage 4.1).

Grond:

in grote lijnen voldoet de huidige werkwijze goed. Artikel 1 bevatte de bepaling dat een appelschrift op papier of digitaal moest worden ingediend. Voor een snelle distributie onder de deputaten is het gewenst dat een appellant beide vormen hanteert.

Besluit 4:

het deputaatschap opdracht te geven een bijdrage te leveren aan de verbetering van de behandeling van appelzaken door meerdere vergaderingen (toerusting van appeldeputaten).

Grond:

toerusting blijft nodig om de kwaliteit van de kerkelijke rechtspraak te waarborgen en waar mogelijk verder te verbeteren.

Besluit 5:

deputaten een budget te verlenen van € 4.300,-- per jaar.

Bespreking

Van deputaten zijn aanwezig J.P.A. Boersma, ds. A. Bas, ds. P.L. Storm en ds. T. Wendt.

Deputaat Boersma benadrukt dat appeluitspraken geen algemene leeruitspraken zijn; het gaat om een uitspraak in een geschil tussen partijen. Het is daarbij van belang hoe de uitspraken in de publiciteit gebracht worden. Deputaten stellen het op prijs om de stukken die op een zaak betrekking hebben niet alleen digitaal te ontvangen. Ze zien deze graag schriftelijk (in zeventvoud) ingediend. In die zin wordt voorgesteld de regeling aan te passen. Deputaten gaan soepel om met de sluitingsdatum voor het indienen van appel, mits dit goede besluitvorming niet in de weg staat. De kosten die gemaakt worden voor toerusting zitten in het budget.

Besluitvorming

Het amendement van ds. Harmannij om besluit 3 te laten vervallen wordt verworpen met 12 stemmen voor, 19 tegen en 4 onthoudingen. Vervolgens worden de besluiten 2, 3, 4 en 5 met algemene stemmen genomen en tot slot eveneens besluit 1.

24 juni 2011

Artikel 39*Benoeming deputaten appezaken***Besluit:**

op voorstel van het moderamen te benoemen als deputaten appezaken:

primi:

L. Bezemer (s)	Wezep	2017
A. Bas	Kornhorn	2014
J.P.A. Boersma	Hilversum	2014
T. Wendt	Ommen	2017
J. Storm	Den Haag	2020
J. Roosenbrand	Hoofddorp	2020

secundi:

W.H.K. Dijsterhuis	Waddinxveen	2020
A. Morijn	Waddinxveen	2017
H. Pathuis	Bunschoten-Spakenburg	2014
W. Tiekstra	Berkel en Rodenrijs	2020
H. Walinga	Ermelo	2017
J. Werkman	Hardenberg	2020

Toegevoegd als ambtelijk secretaris (geen lid):

L. Postma-Douma, Amersfoort

20 mei 2011

Artikel 40*Appel van broeder J. Korf, thans lid van de kerk te Veenendaal en destijds van die te Ede-Noord, tegen het besluit van de PS Gelderland over het gebruik van drama in de eredienst***Materiaal**

1. appel d.d. 28 oktober 2008;
2. uitspraak PS Gelderland d.d. 6 juni 2008;
3. aanvullende stukken, inclusief bijlage 1 t/m 26 d.d. 10 februari 2010.

1. Procesverloop

In zijn vergadering van juni 2005 spreekt de kerkenraad van de gereformeerde kerk te Ede-Noord uit: "we hebben geen bezwaar tegen het gebruik van liturgisch drama. Niet als zelfstandig onderdeel van de dienst, maar altijd gekoppeld aan de Woordverkondiging, ter voorbereiding, ter verduidelijking of ter verwerking". Via een verslag van de werkzaamheden van de liturgiecommissie in het kerkblad wordt dit besluit in de gemeente bekend.¹

Op 12 oktober 2005 richt br. Korf een brief aan de kerkenraad, waarin hij verzoekt "niet tot invoering over te gaan en de discussie over dit onderwerp te doen beëindigen". In een bijlage bij de brief zet hij zijn bezwaren uiteen. De kern hiervan wordt gevormd door de stelling dat het geloof uit het gehoor is en het horen door het Woord van God. Dit Woord behoeft geen ondersteuning: het is levend, krachtig en scherper dan een tweesnijdend zwaard en het dringt door zodat het vaneen scheidt ziel en geest. "Eigen methoden om God een handje te helpen zijn in wezen een krenking van de hoogheilige". De tegenwerping dat de postmoderne mens niet meer kan luisteren, is ongegrond. "Het gehoor is verwend, dat is het".

¹ In het verslag van de hoorzitting die gehouden is in verband met Korfs appel op de PS Gelderland wordt door de kerkenraad uitgelegd dat het feit dat de liturgiecommissie dit gecommuniceerd heeft, te maken heeft met het bestuursmodel dat in Ede-Noord gehanteerd wordt. Om die reden heeft deze commissie dit besluit ook voorbereid, onder meer door middel van een inloopavond.

Op 2 februari 2006 geeft de kerkenraad schriftelijk antwoord. Er wordt verwezen naar een nota uit 1997, waarvan de conclusie luidt: "in de zondagse prediking wordt het Woord van God zo goed mogelijk aan de mensen verkondigd en onderwezen. Het gebruik van visuele middelen (voorbeelden) kan hierbij een rol spelen." De kerkenraad ziet zijn besluit inzake drama in het verlengde daarvan liggen, en hij acht het onjuist aan de door Korf aangehaalde woorden uit Romeinen 10 conclusies te verbinden met betrekking tot de vorm van de verkondiging van Gods Woord aan de gemeente van Christus. Hetzelfde geldt voor de eveneens door Korf aangehaalde woorden van de apostel uit 2 Timoteüs 4:2.

Op 2 maart 2006 reageert Korf op het antwoord van de kerkenraad. Hij beroept zich op hoofdstuk 2 van C. Trimps boekje 'Klank en weerklank'. In de Heilige Schrift wordt een direct verband gelegd tussen het feit dat de Israëlieten bij de Sinaï geen gestalte van God gezien hebben en de door het tweede gebod voorgeschreven vorm van eredienst. Dit verband wordt de hele Schrift door gehandhaafd: de preek is de manier waarop God bij ons wil zijn. Daar komt nog bij dat krachtens de kerkorde alleen zij die daartoe geëxamineerd zijn het Woord van God mogen bedienen.

Op 1 april 2006 laat de kerkenraad Korf schriftelijk weten dat zijn brief van 2 maart 2006 hem niet heeft overtuigd. Korf heeft het betoog van Trimp geen recht gedaan: in 'Klank en weerklank' stelt de hoogleraar het horen van de prediking tegenover de cultische manipulatie bij de volkeren in Israëls omgeving. Het Oude noch het Nieuwe Testament verzet zich tegen verduidelijking van de prediking in symbolen en symbolische handelingen. Wat het beroep op de kerkorde betreft, stelt de kerkenraad dat de kerkordelijke bepalingen omtrent de kwalificaties van degenen die geroepen kunnen worden tot de prediking geen betrekking hebben op liturgisch drama zoals het kerkenraadsbesluit daarvan spreekt.

Op 27 mei 2006 wendt Korf zich opnieuw tot de kerkenraad. Hij stelt daarbij: "zonder de tijdgeest is Uw besluit onverklaarbaar". Verder dat heel de Schrift in rekening moet worden gebracht betreffende het wat en hoe van de eredienst. Met de komst van Christus zijn de schaduwen uit het oude verbond weggevallen, en met het Pinksterfeest moeten gelijkenissen wijken voor het vrijuit spreken van de Vader. "In het gepredikte Woord en in de nieuwe symboliek van Doop en Avondmaal wordt door de wondere werking van de Heilige Geest het geschiede heil werkelijkheid van nu".

Op 7 juli 2006 wordt de kern van het verschil van inzicht door de kerkenraad als volgt onder woorden gebracht: die is gelegen "in het onderscheid tussen het Woord van God enerzijds, en de verkondiging daarvan anderzijds. Gods Woord is voltooid, maar bij de verkondiging ervan (in de preek, of bijvoorbeeld in het zingen van de gemeente of de muzikale begeleiding) mag zeker wel enige vrijheid worden genomen." Ook wordt het gebruik van liturgisch drama aan enkele voorwaarden gebonden: "mits het is gekoppeld aan de overige Woordverkondiging, ter voorbereiding, ter verduidelijking of ter verwerking. We vinden het verder belangrijk dat drama verantwoord gebruikt zal worden: geen amateurisme, fatsoenlijk (kleding, uitstraling), geen shows, gevolgd door applaus en een evenwicht in onderwerpen. Alles moet dienen tot eer van God en opbouw van Zijn gemeente!"

Op 3 augustus 2006 stelt Korf dat de brief van 7 juli en het omstreden besluit passen in de moderne theologie. Zelf houdt hij zich liever aan vraag en antwoord 103 van de Heidelbergse Catechismus. "De onderdelen van de eredienst zijn rechtstreeks uit de Heilige Schrift afgeleid." Als een laatste poging verzoekt hij de kerkenraad de gemeente mee te delen dat het besluit niet uitgevoerd zal worden wegens ingebrachte bezwaren en op grond van 1 Korintiërs 8:12,13.

Op 13 oktober 2006 antwoordt de kerkenraad dat hij zich niet herkent in de suggestie als zou hij het Woord van God beschouwen als tijdgebonden, en niet meer als openbaring. En verder, dat 1 Korintiërs 8 hem niet verplicht het besluit terug te draaien. "Dan zou ieder gemeentelid over voorgenomen veranderingen een soort veto kunnen uitspreken".

In de brief wijst de kerkenraad op de mogelijkheid in appel te gaan bij de meerdere vergadering.

Op 1 november 2006 wendt br. Korf zich tot de classis Arnhem met het verzoek uit te spreken, dat het kerkenraadsbesluit moet worden ingetrokken. Als reden voor dit verzoek voert hij aan: “de structuur van de kerk en van de eredienst is rechtstreeks afgeleid uit de Heilige Schrift en bevestigd in belijdenis en kerkorde. Het kerkenraadsbesluit is een evidente aantasting van die structuur.” In een bijgevoegde nota onderbouwt hij die stelling. Daarbij stelt hij met een beroep op C. Trimps boekje ‘Betwist Schriftgezag’, dat Gods Woord bediend wordt door getrouw de woorden Gods na te spreken. In de antwoorden van de kerkenraad onderscheidt hij drie stellingen, die hij bestrijdt. Tegen de stelling dat de Schrift geen uitsluitel geeft over de vorm van de verkondiging, brengt Korf met een beroep op Trimp en Calvijn in dat de preek een zaak van de sprekende God is. De stelling dat het de kerk vrij staat allerlei vormen en symbolen aan de verkondiging ter ondersteuning toe te voegen, bestrijdt hij met de opmerking dat met drama “een wezensvreemd element” aan de prediking wordt toegevoegd. “Het is een vorm van ‘verzoeken’ in de toevoeging van allerlei culturele fenomenen de Geest van God werkzaam te achten”. De stelling tenslotte, dat Woord Gods en verkondiging van elkaar te onderscheiden zijn, wordt door Korf toegestemd. Maar hij voegt daaraan toe, dat ‘onderscheiden’ in het gewraakte kerkenraadsbesluit ‘scheiden’ wordt, en schrijft dat toe aan onbewuste beïnvloeding door de tijdgeest. “Zoals in de moderne theologie de mens een rol krijgt toebedeeld bij het tot stand komen van de waarheid, zo krijgt bij drama de mens een rol bij het gestalte geven aan de waarheid”.

Op 20 maart 2007 wendt Korf zich in aanvulling op zijn bezwaarschrift tot de classis met enkele aantekeningen uit diverse publicaties.

Op 21 juni 2007 spreekt de classis Arnhem uit:

1. Broeder Korf heeft niet uit de Schrift bewezen dat elke vorm van drama of visualisering verboden is.
2. De kerkenraad te Ede-Noord heeft het besluit over toelating van liturgisch drama genomen zonder heldere onderbouwing van de geoorloofdheid, de wenselijkheid en de mogelijkheid van liturgisch drama in de gereformeerde eredienst. De classis adviseert om alsnog te werken aan een betere eindrapportage.”

In september 2007 richt Korf zich tot de PS Gelderland met het verzoek uit te spreken, “dat het kerkenraadsbesluit van Ede-Noord inzake ‘drama’ schade toebrengt aan het gereformeerd-schriftuurlijk karakter van de samenkomst”. Ter onderbouwing daarvan voert hij aan, dat nu het Woord af is, de kerk alleen met het Woord verder moet tot aan de wederkomst. Daarbij wijst hij onder meer op een artikel van ds. Wilschut in ‘Nader Bekeken’, waarin gesteld wordt dat de Heilige Geest dans en drama gepasseerd heeft als middelen om de boodschap van het evangelie over te dragen en een plek te geven in mensenharten. “Dan moeten ook wij maar niet wijzer zijn dan God, die deze expressiemiddelen – hoe aantrekkelijk ook naar mensenmaatstaf – voorbijging.”

Op 14 februari 2008 vindt er een hoorzitting plaats van deputaten artikel 31 KO van de PS Gelderland. Daaruit wordt onder meer duidelijk dat er op enig moment sprake is geweest van een begripsverwarring. Verder, dat Korf een duidelijk onderscheid ziet tussen drama en visualisering. “Drama is voor mij meer dan visualisering, namelijk een zelfstandig voertuig voor kennis- of gevoelsoverdracht. Visualisering hoort ergens bij, licht iets toe en ondersteunt de boodschap. Drama is meer.” De koppeling die door de kerkenraad is aangebracht tussen prediking en drama is volgens hem aangebracht, omdat drama als zelfstandig onderdeel van de eredienst in strijd zou komen met de afspraken in de kerken over de Orden van Dienst. Volgens de kerkenraad is drama in de praktijk “een hulpmiddel, net als een beamerpresentatie, om de evangelieverkondiging tot z’n recht te laten komen.” Aan het einde van de hoorzitting wordt door deputaten van de PS met nadruk gewezen op de mogelijkheid van een schikking. De zaak zou dan in de vorm van een ‘quaestio’ in de kerkelijke weg aan de orde kunnen worden gesteld.

Op 7 maart 2008 laat Korf de deputaten artikel 31 KO van de Particuliere Synode Gelderland schriftelijk weten, dat zijn voorkeur uitgaat “naar een spoedige en duidelijke veroordeling” van het kerkenraadsbesluit.

Op 5 juni 2008 besluit de Particuliere Synode Gelderland, niet aan het verzoek van Korf te voldoen. Als gronden voert zij aan:

1. De schriftgegevens die broeder Korf noemt ter onderbouwing van zijn verzoek maken duidelijk dat alleen in het horen van het Woord en de verkondiging redding is (Rom. 10, 2 Tim. 4 e.a.). God is de sprekende God, die niet door godenbeelden, maar door zijn Woord gekend wil worden (Ex. 20:4, Deut. 4, 6:4 e.a.). Deze schriftgegevens worden overvraagd, wanneer daar conclusies uit getrokken worden over de manier van verkondigen en over de ondersteuning ervan door beelden en handelingen.
2. Ook in de Schrift gaat verkondiging soms gepaard met beeldende handelingen (Ezechiël, Matth. 18:2, Hand. 21:11).
3. Broeder Korf wijst ten onrechte op een verschil tussen het Oude en het Nieuwe Testament op dit punt.
4. De kerkordeartikelen waarin de prediking uitsluitend aan geroepen predikanten wordt toevertrouwd (art. 5, 6 KO) en het artikel over de vastgestelde orden van dienst (art. 65 KO) verbieden niet dat ter ondersteuning van de woordverkondiging door de predikant of door anderen illustrerende beelden, handelingen of dialogen worden toegevoegd."

Op 1 september 2008 richt Korf zich tot de generale synode, en vraagt hij om een besluit van de volgende strekking:

"de synode

overwegende dat toneel, dans, drama e.d. ten tijde van de apostelen in het gehele Romeinse rijk beoefend werden en de Heilige Geest niettemin die middelen niet gebruikte om de boodschap van het evangelie over te brengen;

voorts overwegende dat in kerkorde, orden van dienst en belijdenisgeschriften de moderne vorm van drama als training en vormingsmiddel niet is voorzien en niet is geregeld;

sprekt uit, dat indien in kerken toepassing van deze middelen wenselijk wordt geacht, vanwege het levensbelang van een zuivere woordbediening voorafgaand onderzoek en overleg met alle door ons erkende kerken in binnen- en buitenland noodzakelijk is."

2. Hoorzitting

Op grond van de ingediende stukken en de uitvoerige manier waarop Korf zijn bezwaren daarin beargumenteert, is een duidelijk beeld te krijgen van de kwestie in geding. Omdat er bovendien een uitvoerig verslag beschikbaar is van de hoorzitting zoals die gehouden is in het kader van Korfs appel op de PS Gelderland, hebben deputaten afgezien van een hoorzitting in het kader van het appel op de generale synode. Betrokken partijen hebben daar desgevraagd mee ingestemd.

3. Kern van het bezwaar

Korf heeft bezwaar tegen het besluit van de kerkenraad van Ede-Noord uit juni 2005 om liturgisch drama in de eredienst toe te staan. Appellant heeft in zijn appelschriften aanvullende voorstellen aan de meerdere vergaderingen gedaan.

Besluit:

1. dat de bezwaren die appellant aangevoerd heeft tegen het besluit van de kerkenraad van Ede-Noord inzake het gebruik van liturgisch drama in de eredienst (gekoppeld aan de Woordverkondiging en ter voorbereiding, verduidelijking en verwerking) niet gegrond zijn;
2. dat van de kerkenraad van Ede-Noord wel een heldere onderbouwing verwacht mag worden van de geoorlooftheid, de wenselijkheid en de mogelijkheid van liturgisch drama in de gereformeerde eredienst.

Gronden:

Procedureel:

1. het geschil dat tussen appellant en kerkenraad ontstond had betrekking op het gebruik van liturgisch drama in de eredienst. De synode beperkt zich tot een beoordeling van dat

oorspronkelijke geschil. De aanvullende voorstellen kunnen in de weg van appel niet aan de orde komen;

Inhoudelijk:

2. appellant geeft wel schriftuurlijke argumenten voor de centrale plaats van de woordverkondiging in de eredienst (waarin de kerkenraad het met hem eens is), maar toont niet tevens overtuigend uit de Schrift aan dat daarbij het gebruik van ondersteunende middelen, i.c. drama, uitgesloten is;
3. het is aan de kerkenraad om aan de hand van dit uitgangspunt en met goede onderbouwing een besluit te nemen over het al dan niet invoeren van liturgisch drama in de eredienst.

Bespreking

De afgevaardigden van de PS Gelderland maken hierbij geen deel uit van de vergadering.

Van deputaten appenzaken zijn aanwezig ds. A. Bas, J.P.A. Boersma en L. Bezemer. Ds. Bas stelt dat het van belang is om goed onder ogen te zien wat het punt in geding is, namelijk drama gekoppeld aan de woordverkondiging. Heeft br. Korf voor zijn mening dat dit niet toelaatbaar is overtuigende argumenten aangedragen? Deputaten zijn van mening dat dat niet het geval is. Wel zal de kerkenraad meer helderheid over de zaak moeten verschaffen. Op de vraag hoe de classisuitspraak (classis Arnhem in 2007), met een bijna gelijklopende besluitekst als nu wordt voorgesteld, heeft gefunctioneerd, antwoorden deputaten dat met het advies voor zover zij weten niets gedaan is.

De besluiten worden als een geheel genomen (voor 28, tegen 0 en onthouding 1).

De preses spreekt de hoop uit dat onze uitspraak het recht en de vrede zal dienen in de kerk te Ede-Noord.

28 mei 2011

Artikel 41

Commissie van Beroep in Predikantszaken

Materiaal:

rapport van de commissie van beroep in predikantszaken.

Besluit 1:

de commissie decharge te verlenen.

Besluit 2:

- a. opnieuw een commissie van beroep in predikantszaken te benoemen;
- b. de commissie bevoegdheid te verlenen bindende uitspraken te doen in arbeidsgeschillen, alsmede geschillen over de wijze van ambtsvervulling door de predikant, tussen predikanten en kerkenraden, waarvan is gebleken dat die niet door mediation kunnen worden beslecht;
- c. de commissie toe te staan om op te treden als de instantie die in beroep uitspraak zal doen over een emeritaatsgeschil.

Grond:

de VSE gaat haar statuten zo aanpassen dat de commissie wordt aangewezen als de instantie die in beroep uitspraak zal doen over een emeritaatsgeschil.

Besluit 3:

de commissie op te dragen volgens de vastgestelde instructie te werken (bijlage 4.2).

Besluit 4:

de commissie een budget te verlenen van € 1.500,- per jaar.

Bespreking

Br. J. Roose, ambtelijk secretaris van de Commissie van Beroep (CvB), is aanwezig en wordt door de preses welkom geheten.

De CvB doet bindende uitspraken voor beide partijen. Indien nodig is er afdwinging via een burgerlijke rechter. Daarom moeten zaken goed geregeld zijn. Een uitspraak van een kantonrechter, dat de regeling voldoende waarborgen kent, heeft dit bevestigd. Wel is het de bedoeling dat onderling in eerste instantie de zaak wordt opgelost. Deze commissie schuurt niet met het werk van deputaten dienst en recht (D&R). D&R bemiddelt en het werk van de commissie is een sluitstuk.

Vragen zijn er over de bevoegdheid van de synode om uitspraken te doen over regelingen van de VSE. Bevoegd is de synode strikt genomen niet. De VSE stelt in eigen gelederen de statuten vast. Br. J. Feenstra stelt voor om in besluit 2c de woorden "aan te wijzen" te vervangen door "toe te staan om op te treden". Daarmee wordt zijns inziens de juiste verhouding tussen de synode en de VSE aangegeven. Dit amendement wordt met algemene stemmen aanvaard. Hierna worden de besluiten 2, 3, 4 en 1 met algemene stemmen genomen.

De preses dankt de commissie. U bent een betrekkelijk nieuw deputaatschap. U bent ervaring aan het opdoen. U krijgt te maken met een verdrietige kant van ons kerkelijk leven. We bidden u deskundigheid toe en zorgvuldigheid, billijkheid en liefde. Bovenal geloof om uw werk te doen en om door wat u ziet en hoort niet ontmoedigd te raken. Moge mede door uw werk op dit gebied recht en gerechtigheid betracht worden binnen de kerken van onze Heiland.

4 juni 2011

Artikel 42

Benoeming commissie van beroep in predikantszaken

Besluit:

op voorstel van het moderamen in de commissie van beroep in predikantszaken te benoemen:

C. van den Berg	Amersfoort
J. Bolt	Assen
C. van der Boom	Vlaardingen
E. Bos	Capelle a/d IJssel
L.J. Joosse	Groningen
J.R. Krol (s)	Nijkerk
P.H. van der Laan	Meppel
T.F. van der Lugt	Gouda
C.J. Mewe	Bunschoten-Spakenburg
A. Vermeer-Hordijk	Barneveld
E. Woudt	Hardenberg

Ambtelijk secretaris: J. Roose, Tilburg

Gezien de vereiste deskundigheid en de niet altijd mogelijke inzetbaarheid van de commissieleden in beroepszaken wordt afgezien van een rooster van aftreden.